KOMUNIKACE
osob
s duálním smyslovým postižením -

s hluchoslepotou

- existuje mnoho různých pohledů a názorů na vymezení pojmu hluchoslepota – téměř vždy jsou ovlivněny účelem, za kterým byly vytvořeny:

(př. medicínská def. – klasifikace míry zrakového a sluchového postižení; def. pro potřebu vzdělávání; def. v souvislosti se sociálními službami, apod.

Nutné zohlednit:

- **funkční vztah k prostředí** (prostorová orientace, samostatný pohyb, sebeobsluha)
- **možnost komunikace**
- **získávání informací**

Komunikační systémy hluchoslepých

- jsou velmi variabilní, jejich aktuální výběr je ovlivněn především:

1. charakterem (hloubkou a strukturou) zrakového a sluchového postižení
2. dobou, kdy k postižení došlo
3. dalším přidruženém postižením
4. včasností a adekvátností výchovné a vzdělávací péče
5. celkovou úrovní psychického, biologického a sociálního vývoje

Volba komunikačního módu u HS

- je vždy podmíněna aktuálním stavem kontaktních smyslů a podle dominantního analyzátoru, který se primárně podílí na dorozumívání

1. auditivní

- orální řeč

2. vizuální

- písmo, odezírání, prstová abeceda
- znakovaný jazyk, znakový jazyk
- modifikovaný znakový jazyk

3. taktilní

- Braillovo bodové písmo, Lormova abeceda,
- doteková prstová abeceda, daktylografie
- taktilní znakový jazyk

Specifika péče o děti s vrozenou HS

- **různé typy vad** – 100% individuální přístup
- **chybí nápodoba** – nutné záměrné učení
- **zdravotní problémy** – častá hospitalizace, důsledek » psychomotorický vývoj opožděn

- nutný častý **taktilní kontakt**
- rozvoj **smyslového vnímání** – chuť, čich
- rozvoj hrubé a jemné **motoriky**
- rozvoj samostatnosti, chuti poznávat a komunikovat – **předmětná komunikace**

Komunikace s dítětem s vrozenou HS

- Neverbální komunikace – gesta, mimika
- Referenční (zástupné) předměty
- Piktogramy, obrázky, fotografie (kontrastní nebo zvětšené obrázky, reliéfní podoba pikt.)
- Mluvená řeč – využitelné zbytky sluchu
- Znakový jazyk – zachovalé zbytky zraku
- Znakování ruku v ruce

Lormova abeceda

- každému písmenu odpovídá část prstu nebo dlaně a jejich artikulace je vyjadřována diferencovaným tlakem
- umístění jednotlivých hlásek na dlani a jednoduchý způsob vpisování do dlaně odpovídá gramatice českého jazyka

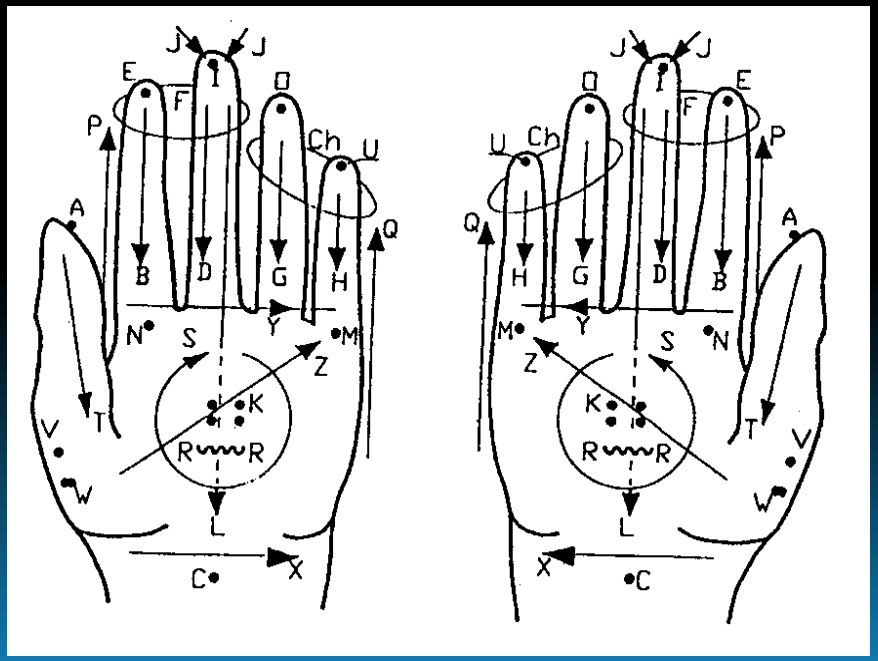

Daktylografika

- je vpisování obrysů velkých písmen do dlaně
- umožňuje hluchoslepému vnímat grafickou formu mluveného jazyka prostřednictvím hmatu

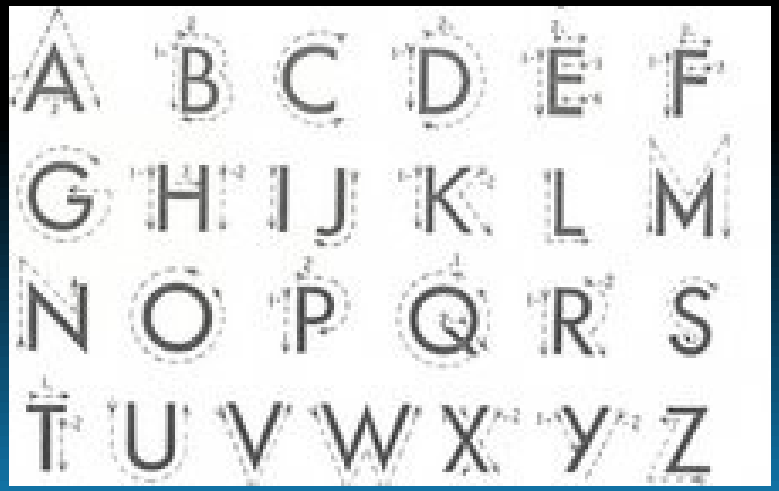

Doporučení pro komunikaci a tlumočení

- užívání předpokládá schopnost poznávat a rozlišovat grafémy mluveného jazyka, skládat je do slov a přiřazovat k nim správný význam
- při konverzaci je preferováno lineární postavení (zabraňuje se jejich zrcadlovému zkreslení)
- při vpisování grafémů se musí oddělit slova prostřednictvím mezer, čárky mezi větnými členy a větami v souvětí se zpravidla nepoužívají
- věty je třeba zřetelně zakončit interpunkčními symboly
- syntéza vpisovaných grafémů do slov je velmi náročná na soustředění

Braillovo bodové písmo

- reliéfní písmo vytvořené kombinací šesti bodů seřazených do obdélníku, který se skládá ze dvou tříbodových sloupců

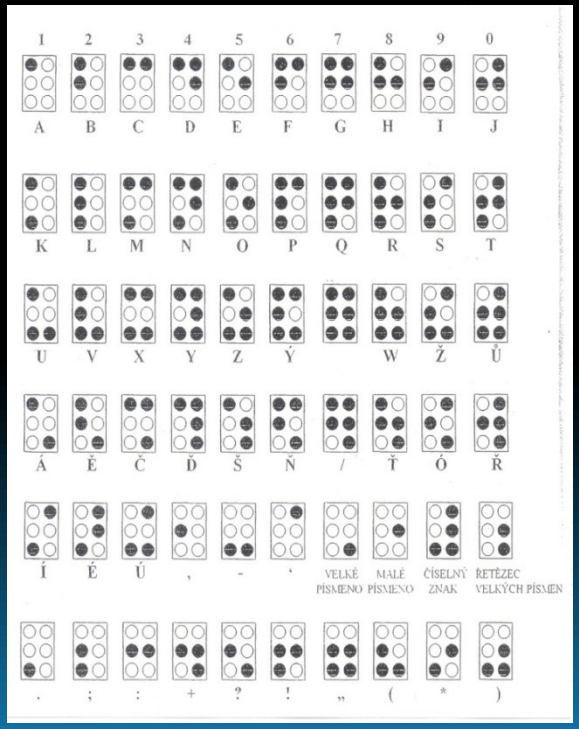

Doporučení pro komunikaci a tlumočení

- doteky vyjadřující písmena českého jazyka a diakritická znaménka jsou umísťovány na dlaň pravé nebo levé ruky, která má mírně roztažené a napjaté prsty
- doteky jsou nejčastěji artikulovány ukazováčkem
- tento komunikační systém vyžaduje po celou dobu komunikace soustředěnou pozornost

Doteková prstová abeceda

- umožňuje vnímat jednotlivé fonémy mluveného jazyka prostřednictvím vzájemného kontaktu komunikujících

- obvykle je jednoruční PA artikulována přímo do dlaně hluchoslepého, příp. HS položí své ruce kolem ruky artikulujícího a identifikuje jednotlivé znaky na jeho ruce

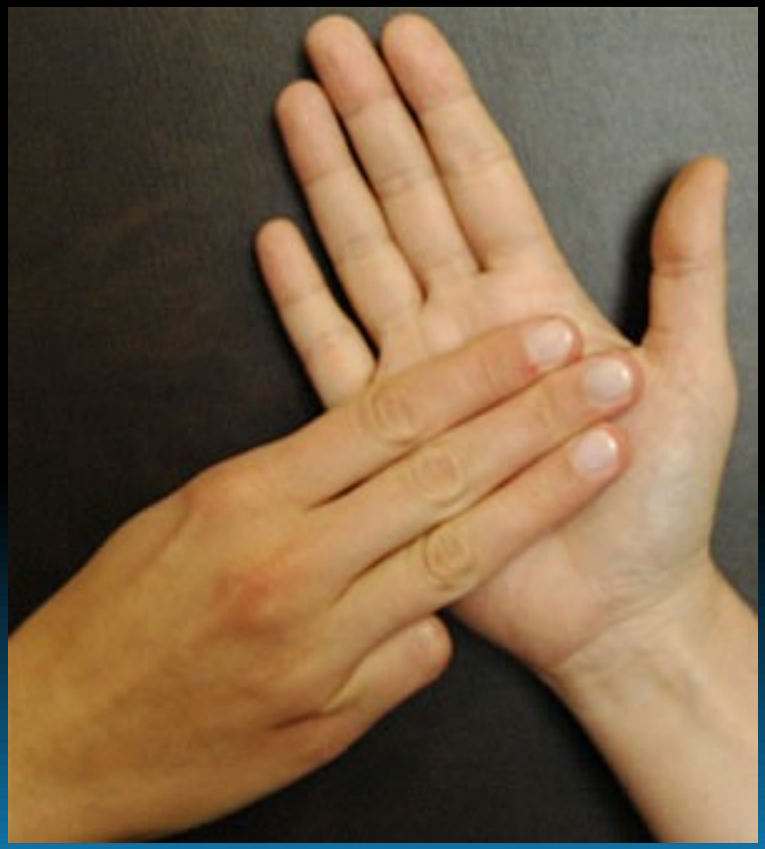

Doporučení pro komunikaci a tlumočení

- znaky dotekové PA se neukazují v prostoru, artikulují se do dlaně HS, příp. HS sám odhmatává artikulační postavení a polohu znaku
- každý znak je nutno provádět zřetelně
- nedoporučuje se příliš rychlé tempo, je nezbytné dodržovat návaznost mezi jednotlivými ukazovanými písmeny
- při tvoření vět je třeba mezi slovy dělat menší pauzy
- poslední hláska slova, po níž následuje tečka, se artikuluje výrazněji

Taktilní odezírání a vibrační metoda Tadoma

- tyto komunikační systémy jsou založeny na vnímání mluvené řeči pomocí odhmatávání vibrací hlasivek, pohybů dolní čelisti, rtů a tváří mluvčího.

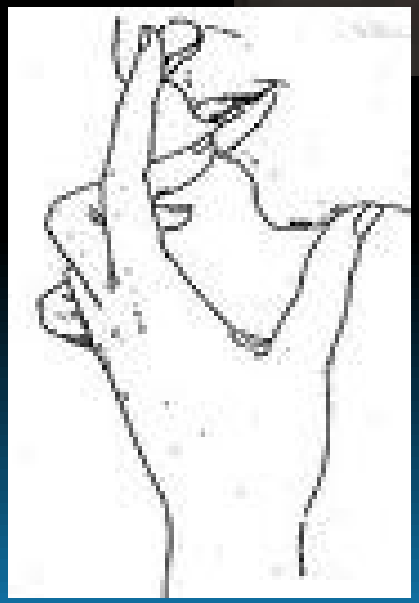

Modifikovaný znakový jazyk

- jedná se o transformaci ZJ neslyšících
- dorozumívání modifikovanou formou znakového jazyka nevyžaduje neustálý fyzický kontakt ruky nebo rukou, komunikující mohou využívat zbytky zraku

Doporučení pro komunikaci a tlumočení

- pozice jednotlivých účastníků konverzace by měla být frontální
- vzdálenost mezi komunikujícími musí být limitována stupněm zrakového postižení (př. osoby s Usherovým syndromem preferují vzdálenější pozici znakujícího)
- transparentní artikulace jednotlivých znaků

- manuální komponenty znaku představují pro identifikaci lexikálního významu znaku stěžejní rozlišovací prostředek (např. tvar ruky má při artikulaci znaku menší počet variant – př. znak „plný“)

- úloha nemanuálních parametrů znaku je menší – nahrazeno např. častým opakováním znaku

- vzhledem k zbytkům zraku je hluchoslepý schopen sledovat změnu komunikačního partnera a reagovat na střídání komunikačních rolí pokud budou probíhat v jeho zorném úhlu

Taktilní znakový jazyk

- je variantou znakového jazyka neslyšících
- je založen na vzájemném kontaktu jedné nebo obou rukou osob, které spolu komunikují, tzv. znakování „ruku v ruce“

Doporučení pro komunikaci a tlumočení

- komunikace osob s hluchoslepotou probíhá nejčastěji ve dvou základních pozicích – frontální, lineární/paralelní

- při dorozumívání TZJ je důležitá zpětná vazba, jejíž hlavní funkcí je udržování komunikačního kontaktu a potvrzování porozumění obsahu sdělení

- pohyb ruky/rukou je při artikulaci znaků v TZJ kratší než ve ZJ neslyšících – artikulační prostor je výrazně menší

- lze pozorovat posun od simultánního projevu k lineární projekci - vynechávání simultánních konstrukcí (neužívání inkorporace je nejvíce patrné u jedinců se získaným SP)

- vizuální komponenty ZJ jsou automaticky transformovány do taktilního módu (př. zesílení významu znaku „odvážný“ se promítá do většího oblouku, který opíše artikulující ruka v prostoru a razantnějšího dopadu ruky na hruď)

Komplikace, které mohou nastat při tlumočení TZJ (frontální poloha)

- tělo je vychýlené do nepřirozené polohy, paže se rychle unaví
- nastává problém se vzájemným přiměřeným postavením pokrčených nohou
- dochází k zásahu do intimnějšího prostoru obou osob - přidružuje se vnímání čichových a tepelných podnětů (zvláště nepříjemně může působit pot, apod.)
- situace běžného života neumožňují, aby dvě osoby seděly naproti sobě ve vzdálenosti vhodné ke znakování ruku v ruce (např. u stolu, v dopravních prostředcích, na přednáškách apod.)

(Langrová, 1998)

Výhody užívání TZJ hluchoslepými: (lineární/paralelní poloha)

- lze komunikovat i v případě, kdy jedna ruka hluchoslepého je zaměstnána dlouhou či krátkou bílou holí
- při identifikaci neznámého předmětu je možné, aby byl HS současně v kontaktu s daným předmětem a zároveň od svého partnera získával jeho popis
- HS má možnost kdykoliv přerušit partnera, dát volnou rukou najevo zpětnou vazbu

(Langrová, 1998)

- *„Hluchoslepý klient na vás spoléhá, že mu sdělíte mnohem víc než jen to, co se říká. Prostředí a kontext je stejně důležitým faktorem při běžném rozhovoru jako při aktu tlumočení.“*

Smithová (1992)

- *Tlumočník v průběhu tlumočené situace nepřevádí pouze akustické informace, součástí tlumočení pro osobu s hluchoslepotou je nutné sdělovat i informace vizuálního charakteru (př. popis místnosti či osob, charakteristika tlumočené situace – kdo právě hovoří apod.)*

- *Tlumočník se musí před samotným tlumočením podrobně seznámit s typem a stupněm postižení uživatele – tlumočník respektuje a používá uživatelem preferovaný komunikační systém.*

- *Tlumočník zohledňuje prostorové uspořádání v průběhu tlumočené situace (jedná se především o udržení vzdálenosti komunikujících osob, zajištění vhodného osvětlení apod.)*

- *Tlumočník respektuje specifické požadavky klienta na oblečení tlumočníka (př. jednoduché kontrastní oblečení, rolák apod.)*

- *Tlumočník se v průběhu tlumočené situace nevzdaluje bez předchozího upozornění, neotáčí se, nepřerušuje kontakt s klientem.*

- *Tlumočník volí volnější tempo v průběhu tlumočení v případě, že to hluchoslepý klient vyžaduje. V případě, že tlumočník sděluje informace pomalejším tempem, nevynechává v průběhu tlumočení potřebné přestávky.*

- *Tlumočník musí vzhledem k tempu tlumočení a specifické tlumočené situaci u jedince s hluchoslepotou provádět uváženou selekci informací, které převádí (podané informace by měly být jasné a zřetelné, uživatel by neměl být zahlcen nepodstatnými informacemi).*

- *Tlumočník při neporozumění opakuje klientovi sdělení několikrát dle jeho potřeby, ujišťuje se, zda uživatel bezpečně porozuměl.*

- *Tlumočník pružně reaguje na skutečnost, že tlumočení pro osobu s hluchoslepotou bývá často spojeno s průvodcovstvím.*

- *Tlumočník se snaží předvídat a hluchoslepého komunikačního partnera s předstihem informuje v případě, že je potřeba se např. přesunout na jiné místo, apod. Bez předchozího objasnění situace tlumočník s hluchoslepým člověkem „nemanipuluje“, nepodává mu předměty do rukou bez předchozího upozorněn, apod.*